

Abstract

Dimenäs, Jörgen, Kolback, Kerstin, Norlund, Anita & Wede, Christer

Högskolan i Borås

Relationen mellan ämnesinnehåll och moralfrågor och dess betydelse vid bedömning

Med vår presentation vill vi följa upp det bidrag som vi lade fram vid förra årets konferens. Där redogjorde vi för ett skolutvecklingsprojekt om lärande och bedömning. Utvecklingsarbetet, som då var nystartat, har sedan dess fortskridit och fördjupade insikter har framkommit. Sådana insikter berör bland annat lärares val och villkor i samband med undervisning och bedömning. Mycket av dessa villkor har visat sig handla om relationen mellan att man som lärare å ena sidan betonar ämnesspecifikt innehåll i undervisning och bedömning, och att man å andra sidan betonar elevers moralutveckling. Det är denna relation som vi har analyserat och som vi avser att återge. Syftet med vår presentation kan därför sägas vara att belysa hur relationen mellan ämnesinnehåll och moralfrågor framträder implicit och explicit i lärares val i skolvardagens undervisnings- och bedömningssituationer.

Fyra kommuners högstadieskolor ingår i det treåriga projekt som närmast kan karaktäriseras som ett aktionsforskningsprojekt. Teorier presenterade av Postholm och Moen (2009) vägleder arbetet med avseende på process, läraraktivitet, etik etcetera. En högskolebaserad utmanargrupp håller kursen för arbetet. Utmanargruppen är en forskningsbaserad grupp som uppmuntrar lärarna att se på sin vardag med distanserade ögon.

Samtliga de kommuner som ingår i projektet är kommuner vars invånare främst arbetar inom industrisektorn eller som lägre tjänstemän. Med tanke på detta faktum ifråga om elevernas sociala bakgrund har vi funnit det relevant att vända oss till utbildningssociologisk teori. Basil Bernsteins pedagogiska kodteori (1990, 2000) har sociologiska aspekter i fokus och ger en adekvat teoriram för vårt undersökningsområde genom att bidra med begreppen *instruktionell* och *regulativ diskurs*. En regulativ diskurs handlar om elevers moraliska värderingar, beteenden, ordning, karaktär, hållning och identitet. En instruktionell diskurs inkluderar istället det ämnesinnehåll som elever förväntas möta i skolan, dvs de teorier, fakta, strategier, begrepp och texter som hör till en särskild ämnesdisciplin. Det är en viktig poäng att dessa båda diskurser inte kan särskiljas från varandra, men att relationen dem emellan kan ta sig olika uttryck.

Vi utgår från ett empiriskt material som samlats in inom ramen för det första året av det specifika skolutvecklingsarbetet. I detta material ingår de involverade skolornas kvalitetsredovisningar, uppgiftslösningar utförda av de lärare som deltar i utvecklingsarbetet liksom fältanteckningar som vi som forskare fört i

samband med att vi hållit i kompetensutvecklingsdagar och seminarier med lärarna.

När vi tidigt i arbetet sammanställde det dittills insamlade materialet, och grupperade innehållet, uppstod ett behov av att förfina Bernsteins begrepp. Den 'instruktionella diskursen' delar vi därför in i två undergrupper, en som inbegriper ämnesinnehåll och en som inbegriper generella kompetenser. I ett senare skede i utvecklingsarbetet uppstod också ett behov av att kategorisera och förfina begreppet den 'regulativa diskursen'. Därför har vi bland annat vänt oss till Colnerud (2004) som erbjuder en typologi med ett kontinuum mellan privata, intra-individuella värdefrågor och offentliga, interaktiva värdefrågor. Från denna typologi har vi gått vidare och lagt till fler dimensioner som vi upplever som relevanta för hanteringen av vårt eget material. Vår utvecklade modell får ett annat innehåll och en annan grafisk form än Bernsteins. Vi tar tacksamt emot synpunkter på denna modell som är under utarbetande.

Resultatet av vår analys visar inte oväntat att lärarnas undervisnings- och bedömningsval vacklar mellan att antingen betona det ämnesspecifika innehållet eller moralfrågorna. Det är oundvikligt att en sådan vacklan sker och spänningen ingår i undervisningen med en automatik utifrån Bernsteins sätt att se det. Vad som är värt att beakta i vårt material är att påfallande mycket som lyfts fram som betydelsefullt för elevers möjligheter att lyckas väl i skolan, både av lärare och i kvalitetsredovisningar, är företeelser hämtade ur den regulativa diskursen.

Vad som likaså är värt att beakta är de konsekvenser som den komplicerade relationen mellan de båda diskurserna tycks leda till. Under en kompetensutvecklingsdag fick lärarna välja ut tio begrepp som man tyckte var extra viktiga för ens elever att bemästra. När man senare fick i uppgift att beskriva hur man "iscensätter" undervisning och bedömning med utgångspunkt i ett av begreppen, framstod det som bekymmersamt när man skulle beskriva vilken examinationsform som logiskt följde på ens begrepp om detta var valt ur den regulativa diskursen. Få av de lärare som introducerade ord av karaktären 'lust' beskrev att de examinerar liknande regulativt innehåll. Istället utelämnade man redogörelser för hur man bedömer den aktuella företeelsen. En slutsats som kan dras, är att om man betonar innehåll ur en regulativ diskurs tycks det helt enkelt bli svårt att kommunicera en konsekvent bild av vad som förväntas av eleverna.

För lärares del handlar det om spänningar av olika slag som tar sig tydliga uttryck i skolvardagen. Även för elevernas del framkommer liknande spänningar. Lärarna intervjuade i en uppgift elever om hur de tror att man lyckas bra. Så här lyder utmanargruppens analys efter att lärarna redogjort för vad som framkommit i intervjuerna:

Eleverna säger i intervjuerna, i enlighet med kommande betygsreform Skola 2011 som betonar det som är iakttagbart och observerbart, att man i undervisningen *visar* något. I materialet dominerar emellertid inte uppfattningen att man som elev visar att man **kan**, utan att man **är** något, t ex aktiv, intresserad, engagerad. (Ur Sammanfattande analys *Elevuppfattningarna* 4 mars, 2010)

Resultatet visar dessutom att för de lärare (och skolor) som hämtar motiv till sina val från en viss form av pedagogiskt ideal, syns nämnda spänningar bli än mer påtagliga. Det hela kompliceras av att önsknings om pedagogiska ideal förs fram av många inblandade parter, vars motiv och rättfärdiganden är hämtade från olika traditioner och övertygelser om pedagogik. Bernstein delar in olika pedagogiska ideal i en fyrfältsmodell. Poängen med denna modell för vår del är att den illustrerar olika pedagogikers syn på bedömningsuppdraget, olika syn på vilken moral och vilka identiteter som skolan bör uppmuntra men också genomgripande skillnader som rör auktoritet och makt. Avslutningsvis diskuterar vi följaktligen tänkbara konsekvenser ur ett utbildningssociologiskt perspektiv.